

نگرش و رفتارهای پر خطر دانش آموزان راهنمایی و دبیرستان تبریز در ارتباط با مواد مخدر

دکتر حسین جباری بیرامی^۱، فریبا بخشیان^۲، دکتر رضاقلی وحیدی^۳، اصغر محمدپور اصل^۴

High Risk Behaviors and Attitudes of Secondary School Students in Tabriz toward Drugs of Abuse

Hossein Jabbari Beyrami^{*}, Fariba Bakhshian^۲, Rezagholi Vahidi^۳, Asghar Mohammadpour Asl^۴

Abstract

Objectives: This study was carried out with the aim of evaluating the attitude of adolescent students in the city of Tabriz toward drugs of abuse, high risk behaviors, and people with whom they interact. **Method:** In a descriptive cross-sectional study 500 secondary school students from the city of Tabriz which were selected using random multi-stage cluster sampling, were evaluated using demographic and attitude questionnaires. Data were analyzed using one-way analysis of variance and Pearson correlation test. **Results:** 92% of students denied the abuse of drugs, and 10% believed that drugs had a positive effect on people's mood. 27% believed that curiosity is a factor that causes the attraction to drugs. 4% of students reported going to places with a high risk considering drugs of abuse. Students discussed drugs more with their friends, family, and teachers in order; 9% do not introduce their friends to their parents. Pearson correlation coefficient test showed significant and positive correlation between age ($p < 0.004$), number of family members ($p < 0.05$), and birth order ($p < 0.05$) with total attitude score and pro-social behaviors. But the correlation between pro-social behaviors and students average score was not significant statistically. **Conclusion:** The design and application of interactions based on

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف بررسی نگرش دانش آموزان نوجوان تبریزی به مواد مخدر، رفتارهای پرخطر و افراد مورد تعامل آنها انجام شد. **روش:** در یک پژوهش توصیفی-مقطعی ۵۰۰ دانش آموز راهنمایی و دبیرستانی شهر تبریز که به روش نمونه گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای- تصادفی انتخاب شده بودند به کمک یک پرسش‌نامه ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و نگرشی بررسی شدند. داده‌ها به کمک آزمون تحلیل واریانس یک طرفه و آزمون همبستگی پیرسون تحلیل شدند. **یافته‌ها:** ۹۲ درصد دانش آموزان مصرف مواد مخدر را مردود دانستند و ۱۰٪ بر این باور بودند که مواد مخدر در شادابی فرد تأثیر مثبت دارد. ۲۷٪ کنجکاوی را عاملی برای گرایش به مصرف این مواد دانستند. ۴٪ دانش آموزان رفت و آمد به جاهای پرخطر از نظر مواد مخدر را گزارش کردند. دانش آموزان درباره مواد مخدر بیشتر به ترتیب با دوستان، اعضای خانواده و سپس آموزگاران گفتگو کرده‌اند و ۹٪ آنها دوستان خود را به والدین خود معرفی نمی‌کنند. ضریب همبستگی پیرسون بین سن ($p < 0.004$)، شمار اعضای خانواده ($p < 0.05$) و رتبه تولد ($p < 0.05$) با مجموع امتیاز نگرش و رفتارهای مطلوب رابطه مثبت و معنی‌دار نشان داد. ارتباط بین رفتارهای مطلوب و معدل دانش آموز به سطح معنی‌داری نزدیک بود. **نتیجه گیری:** طراحی و اجرای مداخلات

۳۵۰
350

^۱ دکترای مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، استادیار گروه پزشکی اجتماعی دانشکده پزشکی و مرکز کشوری مدیریت سلامت (NPMC) دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، میدان ولی امر، مرکز کشوری مدیریت سلامت، دورنگار: ۰۴۱۱-۳۳۶۶۶۸ (نویسنده مسئول). E-mail: hosseinhosseinj@yahoo.com؛ ^۲ کارشناس ارشد مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز؛ ^۳ دکترای مدیریت خدمات بهداشتی و درمانی، دانشیار دانشگاه علوم پزشکی تبریز؛ ^۴ کارشناس ارشد اپیدمیولوژی، مربی دانشگاه علوم پزشکی تبریز.

* Corresponding author: PhD. in Health Services Administration, Assistant Prof. of National Public Health Management Center, Tabriz University of Medical Sciences, Vali-e-Amr Sq., Tabriz, Iran, IR. Fax: +98411-3364668. E-mail: hosseinhosseinj@yahoo.com; ^۲ MA. in Midwifery, Tabriz University of Medical Sciences; ^۳ PhD. in Health Services Administration, Associate Prof. of National Public Health Management Center, Tabriz University of Medical Sciences; ^۴ MA. in Epidemiology, Lecturer of Tabriz University of Medical Sciences.

prevention from peers with the cooperation of parents, is necessary in the school and in the family.

Keywords: Substance abuse; attitude; high risk behavior; student

[Received: 21 July 2007; Accepted: 3 August 2008]

مبتنی بر پیش‌گیری از سوی گروه هم‌سال با همکاری پدران و مادران در مدرسه و خانواده ضروری است.

کلیدواژه: سوء مصرف مواد؛ نگرش؛ رفتار پرخطر؛ دانش‌آموز

[دریافت مقاله: ۱۳۸۶/۴/۳۰؛ پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۵/۱۳]

مقدمه

ابتدایی و خانواده آغاز شوند (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۰۲). در آمریکا به‌طور متوسط ۱۴ نوع مداخله (صفر تا ۶۶ نوع) در هر مدرسه انجام می‌شود (گوتفردسون^۱ و ویلسون^۲، ۲۰۰۳). شناخت عوامل زمینه‌ای گرایش، اصلاح نگرش و شیوه زندگی مهم‌ترین گام برای آغاز مداخله‌ها به‌شمار می‌روند (موسوی، روح‌افزا و صادقی، ۱۳۸۲). نبود نگرش منفی در والدین نسبت به مواد مخدر از جمله عوامل خطر مرتبط با مصرف مواد توسط جوانان دانسته شده است (باهر و همکاران، ۲۰۰۵). در کشور ما کمتر به بررسی عوامل زمینه‌ساز، گرایش و شیوه زندگی دانش‌آموزان پرداخته شده است. یافته‌های این پژوهش در جهت تحلیل وضعیت برای برنامه‌ریزی‌ها و تعیین راهبردهای مداخله‌ای کاربرد دارد.

روش

این پژوهش از نوع توصیفی - مقطعی است. پرسش‌نامه به‌کاربرده شده برای گردآوری داده‌ها، دارای دو بخش «ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و پرسش‌های نگرشی» و «رفتارهای پرخطر و افراد مورد تعامل برای بحث و گفتگو در این رابطه» بود. پرسش‌های نگرشی به روش لیکرت، پنج‌درجه‌ای بودند که با بهره‌گیری از متون مرتبط ساخته شد. روایی آن با نظرخواهی از متخصصان مربوطه در دو نوبت ارزیابی شد. پایایی آن بر روی ۴۲ دانش‌آموز به روش بازآزمایی با دو هفته فاصله ۵۴٪ و آلفای کرونباخ برای ثبات درونی ۷۰٪ به‌دست آمد.

حجم نمونه ۵۰۰ نفر و به روش خوشه‌ای - تصادفی از میان مدارس دولتی و غیردولتی از مرکز، حاشیه و حومه شهر نمونه‌گیری شد. برای تعیین ارتباط میان متغیرهای جمعیت‌شناختی، نگرش و رفتارهای مطلوب برای هر دانش‌آموز مجموع امتیاز نگرش و رفتار نیز محاسبه گردید.

مصرف مواد مخدر در سال‌های اخیر افزایش چشم‌گیری یافته و به یک بحران تبدیل شده است (بحرینیان، قائدی و تقه‌الاسلام، ۱۳۸۳؛ ضیال‌الدینی، زارع‌زاده و وحشمتی، ۱۳۸۵). ۲۵٪ دانش‌آموزان دبیرستانی تهران به مواد مخدر گرایش دارند و برآورد می‌شود که ۵٪ آنها مواد مخدر مصرف کرده باشند (جزایری، رفیعی و نظری، ۱۳۸۱). شمار دانش‌آموزان معتاد در کشور شش تا ده هزار نفر برآورد می‌شود (صمیمی، رفیعی و طاهری نخست، ۱۳۸۱). هم‌چنین ۲۶/۵٪ پسران و ۱۷/۵٪ دختران سال آخر دبیرستانی کرمان سابقه مصرف دست‌کم یک بار مواد (ضیال‌الدینی و همکاران، ۱۳۸۵) و ۳۲٪ دانش‌آموزان دبیرستانی شیراز تجربه مصرف الکل و ۲/۱٪ نیز تجربه مصرف مواد مخدر را داشتند (آیت‌اللهی، محمدپور اصل و راجی‌فرد، ۱۳۸۳). بررسی‌های همه‌گیرشناسی انجام‌شده در ۳۰ کشور اروپایی نشان داد که ۵۰٪ دانش‌آموزان ۱۶-۱۵ ساله، مصرف الکل و مواد اعتیادآور را تجربه کرده‌اند (رحیمی‌موقر، سهیل ایزدیان و یونسیان، ۱۳۸۵). در کشور عمان مصرف الکل در ۴/۳٪ دانش‌آموزان و مواد مخدر در ۸٪ آنان گزارش شده است (جعفری، عقیفی، عجمی و آلوهیسی^۱، ۲۰۰۶) و در تایوان ۶/۶٪ دانش‌آموزان ۱۸-۱۶ ساله مواد مخدر مصرف کرده‌اند (باهر^۲، هوفمن^۳ و کسینویان^۴، ۲۰۰۵). دانش‌آموزان تبریزی نیز به میزان ۱۲/۷٪ مصرف الکل، ۲٪ مصرف داروهای روانگردان و ۵۹٪ مصرف سیگار را تجربه کرده‌اند (محمدپور اصل، وحیدی، فخاری، رستمی و دستگیری، ۲۰۰۷). چگونگی تعاملات دانش‌آموزان با مدرسه و جامعه در سال هشتم مدرسه بر سلامت روانی، پیشرفت تحصیلی و مصرف مواد آنها در سال‌های آینده تأثیر دارد (لیندال^۵ و همکاران، ۲۰۰۷). بنابراین یکی از راه‌های کاهش مصرف مواد در بزرگسالی کنترل آن در نوجوانی (رحیمی‌موقر و سهیمی ایزدیان، ۱۳۸۴) با آگاه‌سازی و اصلاح نگرش افراد نسبت به اعتیاد، معتاد و مواد مخدر و اصلاح شیوه زندگی است (طارمیان، ۱۳۸۲). بررسی‌ها نشان داده‌اند که آگاه‌سازی و آموزش‌ها باید از مدارس

1- Atouhaishi
3- Hoffmann
5- Lyndal
7- Wilson

2- Bahr
4- Xiaoyan
6- Gottfredson

داده‌ها به کمک آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه و آزمون همبستگی پیرسون تحلیل شدند.

یافته‌ها

میانگین سنی دانش‌آموزان ۱۶/۴۳ سال (انحراف معیار ۰/۹۶) بود. ۴۷/۹٪ مرد و ۵۲/۱٪ زن بودند. ۲/۳٪ آنان دانش‌آموز سال سوم راهنمایی، ۳۰/۹٪ سال اول دبیرستان و ۵۹/۷٪ سال دوم دبیرستان بودند. ۳۳/۱٪ آنان تنها فرزند خانواده بودند. شغل ۵۵/۸٪ پدران آزاد، ۳۶/۲٪ مستخدم رسمی دولت و ۳٪ نیز بی‌کار بودند. ۵۷/۱٪ پدران و ۴۶/۱٪ مادران تحصیلات دیپلم و بالاتر داشتند. ۲۵/۶٪ پدران و ۱/۲٪ مادران سیگاری بودند. معدل درسی ۱۱/۱٪ دانش‌آموزان پایین (۱۰ تا ۱۴)، ۴۰/۶٪ متوسط (۱۵ تا ۱۷) و ۴۸/۴٪ نیز بالا (۱۸ تا ۲۰) بود. توزیع فراوانی پاسخ‌های دانش‌آموزان مورد بررسی به پرسش‌های پرسش‌نامه در جدول ۱ آورده شده است.

این بررسی نشان داد که ۱۲/۷٪ دانش‌آموزان نمی‌توانند تعارف مواد مخدر را به آسانی رد کنند. این دانش‌آموزان بیشترین صحبت را به ترتیب با دوستان، اعضای خانواده و سپس آموزگاران انجام می‌دهند. تنها ۹٪ آنها دوستان خود را به والدین خود معرفی نمی‌کنند و ۱۴/۵٪ برای شناخت دقیق دوستان پیش از طرح دوستی کوشش نمی‌کنند. تحلیل داده‌ها به کمک ضریب همبستگی پیرسون بین سن ($p=0/004$)، تعداد اعضای خانوار ($n=325$)، تعداد اعضای خانوار ($n=434$)، با مجموع امتیاز نگرش و رفتارهای مطلوب همبستگی معنی‌دار و مثبت نشان داد. هم‌چنین تحلیل واریانس بین متغیرهای سواد پدر با مجموع امتیاز نگرش و رفتارهای مطلوب رابطه معنی‌دار نشان نداد. ارتباط بین رفتارهای مطلوب و معدل دانش‌آموزان در سطح معنی‌دار نبود.

جدول ۱- توزیع فراوانی نسبی نگرش دانش‌آموزان نسبت به مواد مخدر، رفتارهای پرخطر و تعامل با نزدیکان بر حسب درصد

تغییرهای مورد بررسی	تقریباً هیچ وقت	گاهی	اغلب	بسیاری از مواقع	تقریباً همیشه
نگرش به مواد مخدر					
مصرف مواد از نظر من مردود است.	۵/۵	۲/۵	۲/۵	۷/۶	۸۱/۷
آیا مصرف مواد مخدر در شادابی فرد تأثیر دارد؟	۷۸/۳	۶/۵	۴/۸	۳/۷	۶/۷
آیا کنجکاوی می‌تواند عاملی برای استفاده از مواد مخدر باشد؟	۳۵/۷	۲۱/۷	۱۵/۲	۱۸	۹/۴
آیا آمار مربوط به عوارض ناخوشایند اعتیاد در روحیه شما تأثیر دارد؟	۱۱/۱	۱۸/۷	۱۸/۹	۲۲/۶	۲۸/۸
نگرش نسبت به رفتارهای پرخطر					
آیا تعارف مواد مخدر را به راحتی طرد می‌کنید؟	۱۲/۷	۲/۱	۲/۳	۷/۴	۷۵/۶
آیا رابطه خود را با دوستانی که حدس می‌زنید مواد مخدر مصرف می‌کنند حفظ می‌کنید؟	۶۰/۲	۱۴/۱	۶/۲	۵/۸	۱۳/۸
آیا به محلهایی که احتمال می‌دهید در آن مواد مخدر یافت شود رفت و آمد می‌کنید؟	۷۹/۵	۱۱/۱	۵/۵	۱/۸	۲/۱
تعامل با نزدیکان در مورد مواد مخدر					
آیا با دوستان خود در مورد مواد صحبت می‌کنید؟	۲۱/۹	۳۱/۳	۲۰/۷	۱۸/۴	۷/۶
آیا با اعضای خانواده خود در مورد مواد صحبت می‌کنید؟	۱۹/۶	۲۶/۵	۱۸/۹	۲۱/۷	۱۳/۴
آیا با معلمین خود در مورد مواد صحبت می‌کنید؟	۲۶/۷	۲۷/۹	۱۸/۶	۱۷/۵	۸/۸
آیا دوستان خود را به والدین خود معرفی می‌کنید؟	۹	۱۳/۶	۱۲/۷	۲۴	۴۰/۸
آیا قبل از برقراری رابطه دوستی، سعی می‌کنید شناختی از آنها داشته باشید؟	۴/۶	۱۳/۱	۱۸/۷	۳۲/۳	۳۱/۳

بحث

یافته‌های نگرشی بررسی حاضر با یافته‌های نگرشی دانش‌آموزان تهرانی (بحرینیان و همکاران، ۱۳۸۳) (۸۰/۷٪) نزدیک است. افزون بر آن ۱۰٪ دانش‌آموزان تبریزی و ۱۱/۵٪ دانش‌آموزان تهرانی مصرف مواد مخدر را در شادابی فرد مؤثر می‌دانستند (همان‌جا).

در کرمان، ۹۳/۲٪ دانش‌آموزان جدی بودن مسأله اعتیاد را باور داشتند (ضیالالدینی و همکاران، ۱۳۸۵). در این بررسی ۹/۴٪ و در بررسی بحرینیان و همکاران (۱۳۸۳) ۷/۱٪ دانش‌آموزان نسبت به این که کنجکاو می‌تواند عاملی برای مصرف مواد باشد پاسخ منفی دادند. ۱۲/۷٪ دانش‌آموزان تبریزی تعارف مواد مخدر را به راحتی نمی‌توانستند رد کنند که این رقم در بررسی بحرینیان و همکاران (۱۳۸۳) ۱۱/۷٪ بود و ۷/۱٪ آنان علاقمند به امتحان مصرف مواد بودند.

۱۳/۸٪ آزمودنی‌های بررسی حاضر و ۳۲/۱٪ آزمودنی‌های بررسی بحرینیان و همکاران (۱۳۸۳) رابطه خود را با دوستان احتمالاً معتاد خود قطع نمی‌کردند. ۴٪ دانش‌آموزان این بررسی و ۶/۴٪ دانش‌آموزان در بررسی بحرینیان و همکاران (همان‌جا) به رفت و آمد در محل‌های پرخطر از نظر وجود مواد، نگرش مثبت داشتند. مشاهده شده که معاشرت با دوستان ناباب، رویدادهای تلخ زندگی و والدین رمانتیک خطر مربوط به مصرف مواد را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهند (باهر و همکاران، ۲۰۰۵). هم‌چنین وضعیت تحصیلی، گروه هم‌سالان، نگرش والدین به مواد مخدر و نخستین تجربه مصرف مواد مهم‌ترین پیشگویی‌کننده برای اعتیاد به الکل در جوانان گزارش شده‌اند (لیندل و همکاران ۲۰۰۷).

با توجه به نگرش مثبت نزدیک به ۱۰٪ دانش‌آموزان مورد بررسی نسبت به مواد مخدر، یافته‌های به دست آمده در بررسی‌ها در زمینه اثربخشی تغییر نگرش (جهان‌شاهی، ۱۳۸۳)، تأثیر بسیار زیاد فرد مورد تعامل (آموزگاران و هم‌سالان) در زمینه پیش‌گیری از روی آوردن دانش‌آموزان به مصرف مواد مخدر (فروع‌الدین عدل، صدرالسادات، بیگلریان و جوادی یگانه، ۱۳۸۳)، پیشنهاد می‌شود در مدرسه این پژوهش طراحی و اجرا گردد.

منابع

آیت‌اللهی، سیدعلیرضا؛ محمدپور اصل، اصغر؛ رجایی فرد، عبدالرضا (۱۳۸۳). پیش‌بینی مراحل سه‌گانه سیگاری شدن در دانش‌آموزان دبیرستان‌های پسرانه شیراز. *مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تبریز*، شماره ۶۴، ۱۵-۱۰.

اعظمی، احمد؛ محمدی، محمدعلی؛ معصومی، رحیم (۱۳۸۴). میزان گرایش به استفاده از مواد مخدر در گروه سنی بالاتر از ده سال استان اردبیل ۱۳۸۱. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل*، سال پنجم، شماره ۱، ۱۶-۲۱.

بحرینیان، سیدعبدالمجید؛ قانیدی، غلامحسین؛ یاسمی، محمدتقی؛ نقه‌الاسلام، طاهره (۱۳۸۳). بررسی سوء مصرف مواد در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، سال تحصیلی ۸۱-۸۰. *طب و تزکیه*، شماره ۵۳، ۶۶-۷۸.

جزایری، علیرضا؛ رفیعی، حسین؛ نظری، محمدعلی (۱۳۸۱). نگرش دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر تهران درباره اعتیاد. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال دوم، شماره ۷، ۲۲۹-۲۱۷.

جهان‌شاهی، سعید (۱۳۸۳). پنج تجربه از اجرای برنامه پیش‌گیری از اعتیاد اجتماع‌محور. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال چهارم، شماره ۱۵، ۱۶۵-۱۳۹.

رحیمی موقر، آفرین؛ سهیمی ایزدیان، الهه (۱۳۸۴). وضعیت مصرف مواد در دانش‌آموزان کشور. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال پنجم، شماره ۱۹، ۲۹-۹.

رحیمی موقر، آفرین؛ سهیمی ایزدیان، الهه؛ یونسیان، سعید (۱۳۸۵). مطالعه مروری وضعیت مصرف مواد در دانشجویان کشور. *مجله پایش*، سال پنجم، شماره ۵، ۱۰۴-۸۳.

رحیمی موقر، آفرین؛ شریفی، ونداد؛ محمدی، محمدعلی؛ فرهودیان، علی؛ سهیمی ایزدیان، الهه (۱۳۸۴). بررسی سه دهه مقالات پژوهشی کشور در زمینه اعتیاد. *مجله پژوهشی حکیم*، سال هشتم، شماره ۴، ۴۴-۳۷.

سهیمی، مرصده؛ رفیعی، حسین؛ طاهری نخست، حمیدرضا (۱۳۸۱). نیم رخ روانی-اجتماعی معتادان نوجوان ایرانی. *مجله توانبخشی*، سال هشتم، شماره ۱۰، ۶۲-۵۶.

ضیالالدینی، حسن؛ زارع‌زاده، علیرضا؛ حشمتی، فرزاد (۱۳۸۵). شیوع مصرف و اعتیاد به مواد و برخی عوامل مرتبط در دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان و پیش‌دانشگاهی کرمان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان*، سال سیزدهم، شماره ۲، ۹۴-۸۴.

طارمیان، فرهاد (۱۳۸۲). *سوء مصرف مواد مخدر در نوجوانان (مقاصه‌یبر، نظریه‌های پیش‌گیری)*. تهران: انتشارات تربیت.

فروع‌الدین عدل، اکبر؛ صدرالسادات، سیدجلال؛ بیگلریان، اکبر؛ جوادی یگانه، محمدرضا (۱۳۸۳). تأثیر همنشینی و معاشرت با گروه هنجارشکن و گرایش جوانان به اعتیاد. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، سال چهارم، شماره ۱۵، ۳۲۲-۳۱۹.

موسوی، سیدغفور؛ روح‌افزا، حمیدرضا؛ صادقی، معصومه (۱۳۸۲). ارتباط مصرف سیگار و سایر مواد مخدر در دانش‌آموزان و دانشجویان با والدین آنها. *پژوهش در علوم پزشکی*، سال هشتم، شماره ۱۶، ۵۹-۵۷.

Bahr, S. J., Hoffmann, J. P., & Xiaoyan, Y. (2005). Parental and peer influences on the risk of adolescent drug use. *Journal of Primary Prevention*, 26, 529-551.

- Gottfredson, D. C., & Wilson, D. B. (2003). Characteristics of effective school-based substance abuse prevention. *Prevention Science, 4*, 27-38.
- Jaffer, Y. A., Afifi, M., Al Ajmi, F., & Alouhaishi, K. (2006). Knowledge, attitudes and practices of secondary-school pupils in Oman: Health-compromising behaviors. *East Mediterranean Health Journal, 12*, 35-49
- Lyndal, B., Helen, B., Dip, E., Lyndal, T., John, C., Sara, G., Glenn, B. & George, P. (2007). Social and school connectedness in early secondary school as predictors of late teenage substance use, mental health, and academic outcomes. *Journal of Adolescent Health, 40*, 357. e 9-357, e 18.
- Mohammad Poorasl, A., Vahidi, R. G., Fakhari, A., Restami, F., & Dastghiri, S. (2007). Substance abuse in Iranian high school students. *Journal of Addictive Behaviors, 32*, 622-627
- World Health Organization (2002). *Prevention of psychoactive substance use: A selected review of what works in the area of prevention*. Geneva: WHO.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی